

ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ՝ ՆՎԻՐՎԱԾ ԳՐԵՐԻ ԳՅՈՒՄԸ

Հայոց Գրերի Գյուրի 1600-ամյակի հանդիսությունների գիտա-տեսական հանրագումարն էր ՀՀ Գիտությունների Ազգային Ակադեմիայում սեպտեմբերի 13-16-ը փոփոխվող ունեցած գիտաժողովը:

Բացման խոսքով ներկաներին դիմեց ՀՀ Գիտությունների Ազգային Ակադեմիայի նախագահ Ֆադեյ Սարգսյանը: Արժեքներով Մաշտոցյան Գյուրը և այն դիտարկելով նաև աշխարհի այսօրվա մարտահրավերների տեսանկյունից, Ազգային Ակադեմիայի նախագահը ի մասնավորի ասաց. «Այսօր մեր ժողովուրդը կրկին վայելում է պատմական բախարի բացառիկ մի շնորհ. վերականգնվել է մեր ազգային պետականությունը: Հայոց լեզուն վերադարձնում է հայաստանի հանրապետության պետական լեզու: Հարյուր հազարավոր հայ մանուկներ ու պատանիներ իրենց մայրենի լեզվով և Մաշտոցյան 1600-ամյա գրերով են հաղորդակցվում աշխարհի մշակութային մեծ արժեքներին:

Բայց XXI դարը բերում է նաև փոքր ազգերի հոգևոր ինքնությանը սպառնացող նոր վտանգներ: Մենք պետք է հավատարմ, սակայն, որ հայ ժողովրդի հոգևոր անկումները կդիմագրավի նաև այս նոր փորձությունները, քանի որ Մաշտոցյան գրերի նման զենք ունի իր ձեռքին, տասնվեց դարերի հոգևոր մաքսիմալ դասեր ունի թիկունքում: Հարաձուլվում ենք, որ մեր լեզուն և գիրը Մայր Հայրենիքի և աշխարհայնության հոգևոր միասնության համար հաստատուն հիմք կդառնա կյանքի նաև ապագայում, ինչպես եղել է հազար վեց հարյուր տարի»:

Գիտաժողովի մասնակիցներին ողջունելի իր խոսքն էր հղել Հայաստանի Հանրապետության նախագահ Ռոբերտ Քոչարյանը, խոսք, որն ընթերցեց նախագահի օգնական Վիգեն Սարգսյանը, որպեսզի ասվում է. «Ողջունում ենք Հայոց Գրերի Գյուրի 1600-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովը, նրա կազմակերպիչներին և մասնակիցներին:

Հայ Գրերի Գյուրով մեր ժողովուրդը թևակոխեց մշակութային, գիտական ու քաղաքակրթական նոր ժամանակաշրջան: Այդ առաջընթացը հնարավոր եղավ երկրի մշակութայինության, հոգևորականության և բարձրագույն պետական իշխանության միասնաձուլ ջանքերի շնորհիվ:

Մասնավորապես հայության բոլոր հատվածները Գրերի Գյուրի շնորհիվ միավորվեցին հայալեզու դպրոցների լայն ու միասնական ցանցով, ձևավորվեց միասնական ազգային ինքնագիտակցություն, ինչը վճռորոշ դեր խաղաց երկրի ու ազգի հեղափոխական արթնառության:

Մաշտոցյան Գրերի Գյուրը հայոց պատմության այնպիսի ընդգրկուն և նշանակալի դրվագ է, որ գիտնականների յուրաքանչյուր սերունդ այն նորովի ընկալելու և վերաիմաստավորելու կարիք ունի: Ներկա գիտաժողովը մենք դիտարկում ենք այս համատեքստում և հաջողություններ մատչելու նրա մասնակիցներին»:

Այնուհետև Արարապյան Հայրապետական թեմի առաջնորդական փոխանորդ Ս. Նավասարդ եպիսկոպոս Կոնյանը ընթերցեց Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնության խոսքը (րես էջ 16):

Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսության Միջեկեղեցական հարաբերությունների բաժնի վարիչ Ս. Նաթեկ եպիսկոպոս Ալեմեզյանը ընթերցեց Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոս Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Առաջինի օրհնության խոսքը, որում ասվում է. «1600 տարիներ շարունակ մեր ինքնության աղբյուրը, մեր միության շաղախը, մեր գոյապայքարին առանցքը դարձած Մեսրոպյան ԱԲԳ-ը առանկ քան երբեք մեզի համար կը մնայ այսօր ու միշտ մեր հօգուտն է, մեր միասնականությանն ու մեր յանդուրանությանն ամենէն ապահով ճամբան:

Տեոու հայ լեզուն՝ հայ ընկալանքը պիտի կորսնցնէ «փոքր Հայաստան» դառնալու իր առաքելութիւնը: Տեոու հայ լեզուն՝ հայ դպրոցը պիտի կորսնցնէ իր գոյության պարճաւը: Տեոու հայ լեզուն՝ հայու ինքնութիւնը պիտի գոնաթափի մշակոյթ ու ինքնութիւն քանդող համաշխարհայնացումի հոսանքներուն դիմաց:

Արդ, Մեսրոպասարեղծ հայ լեզուին առողջ պահպանումը, անոր ճիշդ ու հարագար գործածումը, յարկապէս մեր նոր սերունդին կողմէ ու տակաւին՝ լեզուաբանութեան, քերականագիտութեան, բանասիրութեան, գրականագիտութեան եւ հայագիտութեան այլ բնագաւառներէն ներս հայ լեզուի զանազան ծայրերուն, երկնայնայնութեան ու խնդիրներուն լուրջ ուսումնասիրութիւնը Մենք կը նկատենք առաջնահերթութիւն: Այս ծիրէն ներս Հայաստանի պետութիւնը իր կարևոր դերը ունի կարարելիք: Պետութեան կողքին՝ մեր Եկեղեցին, Հայաստանէն ներս թէ դուրս, կոչուած է անկի աշխուժութեամբ յառաջ տանիլ հայ լեզուի տարածման աշխատանք՝ վերականգնելով ու վերակազմակերպելով կրթական ու մշակութային իր պարունական առաքելութիւնը: Մեր մարտորակները, բանասէրները, հայագէտները, ուսուցիչները ու հոգևորականները, խրաքանցիւրը իր մօրեցումով ու շեշտաւորումով, կենսական դեր ունի կարարելիք այս ուղղութեամբ:

Արդ, 1600-ամեակի նշումը սոսկ յորելեանական հանդիսութեան պէտք չէ վերածուի: Ան պէտք է դառնայ հայ լեզուի նկարմամբ մեր ունեցած նախանձախնդրութեան շօշափելի արտայայտութիւն տալու մարտահրաւիր: Ան պէտք է դառնայ Մեսրոպյան ուղղագրութեան, արեւելահայ ու արեւմտահայ լեզուներու գործածութեան ու ընդհանրապէս հայ լեզուին առնչուած խնդիրներու լուրջ ու համապարփակ ուսումնասիրութեան սքանչելի առիթ մը: Մեր սպասումն է, որ ներկայ գիտածողովը ա՛յս հայեցակէտով ու հետանկարով կազմակերպէ ու կարարէ իր աշխատանքները:

Լիագումար նիստում ընթերցվեցին Մաշտոցյան Մարենադարանի փնօրեն, ակադեմիկոս Սեն Արևշապյանի «Մեսրոպ Մաշտոցի հոգևոր սիրանքը», ՀՀ Գիտությունների Ազգային Ակադեմիայի փոխնախագահ Վլադիմիր Բարխուդարյանի «Գրերի Գյուլը և հայ ինքնությունը», Միջգանի համալսարանի պրոֆեսոր Գևորգ Բարդակչյանի «Տառ, խոսք և միտք. համառոտ ակնարկ հայոց լեզվի և հայ մտքի ու մշակույթի փոխառնությունների մասին», ՀՀ ԳԱԱ Մանուկ Աբեղյանի անվան Գրականության ինստիտուտի փնօրեն, բա-

նասիրական գիությունների դոկտոր Ազատ Եղիազարյանի «Մեսրոպ Մաշտոցի կերպարը հայ ժողովրդի գիտակցության և հայ գրականության մեջ» թեմաներով զեկուցումները:

Գիտաժողովն այնուհետև շարունակվեց իրար զուգահեռ ընթացող երեք բաժանմունքներում:

Առաջին՝ «Հայոց Գրերի Գյուլը և նրա պարամական նշանակությունը» խորագրված բաժանմունքում կարդացված զեկուցումները նվիրված էին Մաշտոցյան շրջանի հայերենի հնչյունական համակարգին (Ջ. Բոլոնյեզի՝ Իրավիա, Գ. Գևորգյան), Դպրության Տիր աստվածության հին պաշտամունքի ազդեցությունը Մաշտոցի գրական կերպարի ձևավորման վրա (Աշ. Պետրոսյան), Մաշտոցի գործունեության մշակութաբանական հենքին (Ն. Հակոբյան), Նախամաշտոցյան հայ գրերի հարցին (Ա. Մուշեղյան, Ն. Հակոբյան, Ս. Նմայակյան), Մաշտոցի կողմից գրերի Բալուում ստեղծված լինելու ավանդությանը (Ան. Պետրոսյան), Հայոց գրերի անվանումների ծագմանը (Ս. Մուրավյով՝ Ֆրանսիա, Ռուսաստան), Մաշտոց անվան ստուգաբանությանը (Տ. Դավալյան), Մաշտոցագիտական ուսումնասիրություններին (Ա. Սահակյան), հայոց գրերի, որպես ինքնապահպանության գործոնի (Վ. Վարդանյան), Մաշտոցյան գրերի մասին ֆրանսիացի և ռուս հայագետների հայտնած կարծիքներին (Ա. Դուլիսանյան, Ա. Փաշայան), հայոց դպրության միջազգային նշանակությանը (Վ. Տրուբնիկով՝ Ռուսաստան), Հայոց գրերի, որպես ազգային ինքնության գործոնի (Ալբ. Սյրեփանյան, Մ. Հարությունյան, Ա. Էլիզաբեթ Ռեզգեթ՝ Մեծ Բրիտանիա, Ս. Զաքարյան, Ռ. Միրումյան, Ռ. Տեր-Մերկերյան՝ Ֆրանսիա, Վ. Պողոսյան), հայապառ թուրքերեն գրականությանը (Ն. Սյրեփանյան), հայապահպանության արդի խնդիրներին (Լ. Եղիազարյան) թեմաներին:

Երկրորդ՝ «Հայոց Գրերի Գյուլը և հայոց մշակույթը» բաժանմունքում կարդացված զեկուցումները նվիրված էին առաջին հայագիր հեղինակներին (Կ. Յուզբաշյան՝ Լենինգրադ), 5-րդ դարի հայ մատենագրության հրապարակախոսական շերտին (Գ. Անանյան), Հայոց գրի զարդագրային ու մանրանկարչական արտահայտություններին (Նրվ. Հակոբյան), Հայկական պապ կերպանդակներում առկա ուսումնառության թեմային (Ն. Պետրոսյան), Հայոց լեզվաքաղաքականությանը (Ն. Զաքարյան), «Երևան» տեղանվան ուղղագրությանը (Նովի. Բարսեղյան), Հին հայերենի հնդեվրոպական ծագման հոմանիշ բայերին (Ն. Սիմոնյան), Հայտնի անուններով կազմված բարբառային ածականական հոմանիշներին (Ն. Մեսրոպյան), 5-րդ դարի հայ մատենագրությունում և հայերենի բարբառներում առկա երկրագործական բառերին (Ա. Աբրահամյան), Հայոց հին ամսանուններին (Վ. Բառնասյան), Հայերենի ծայնավորների շարքում Ը-ի գրված դիրքին (Բ. Գուլակյան՝ Ռուսաստան), Հայկական համակարգչային տառատեսակներին (Ա. Ղաբուզյան), Հայկական գաղափարագրերի (նշանագրերի) համակարգչային համահավաք ծրագրին (Գ. Վահանյան), Կորյունի «Վարք Մաշտոցի»-ին (Ա. Տերյան՝ ԱՄՆ), Գրիգոր Նարեկացու Խաչի ներբողյանի ակրոստիկոսին (Ն. Միրզոյան), Միամանթոյի «Մուրք Մեսրոպ» ստեղծագործությանը (Մ. Վ. Վան Լինթ), Հայագիր օտարալեզու գրականությանը (Ն. Չոբանյան), Օսմանյան կայսրությունում հայերի լեզվական իրավունքների ոտնահարմանը (Վ. Սվազյան), Կոմագենի գրավոր-մշակութային ակունքներին (Լ. Ասրյան), Հայկական և վրացական Աբրուբեն-

ների ստեղծման սկզբունքներին (Ա. Բաբայան), Հայոց ասեղնագործության հյուսածո արձանագրություններին (Կ. Բազեյան) թեմաներին:

Երրորդ «Հայոց գրերի գյուպը և Հայոց Եկեղեցին» բաժանմունքում կարդացված գեկուցումները նվիրված էին Մեսրոպ Մաշտոցի գինվորական ծառայությունից մինչև հոգևոր ծառայությունը ընդգրկող գործունեությանը (Մեսրոպ արքեպս. Գրիգորյան՝ Վիեննա), Մաշտոցի հյուսիսային երկրորդ ուղևորության ժամանակին և խնդիրներին (Ա. Նակոբյան), Մզադուրյանի նկարմամբ Մաշտոցի վերաբերմունքին (Ս. Հարությունյան, Վ. Բալաձևյան), Հայոց Եկեղեցու որպես էթնոմշակութային խորհրդանշանի (Ն. Հարությունյան), Հայոց եկեղեցական պատմագրության սկզբնավորմանը (Ա. Բոգոյան), Գրերի Գյուպը Օրմանյանի գնահատությամբ (Է. Կոստանդյան), Հայկական և հին ռուսական գրերի ստեղծման գործում հունական մշակույթի ազդեցությանը (Ռ. Կարիկով՝ Ռուսաստան), Ավետարանի մաշտոցյան թարգմանության բնագրի վերականգնմանը (Ն. Բուշխուզեն՝ Ավստրիա), Ազգային հիմներգության ձևավորմանը (Ա. Արևշատյան, Մ. Նավոյան), Սրբոց Թարգմանչաց եկեղեցական կանոնի և փոնի ձևավորմանը (Վ. Դերիկյան), «Շարակնոցի» թարգմանչաց կանոնին (Վ. Ներսիսյան), Գրերի Գյուպի մասին «Գիրք պատճառացի» վկայություններին (Է. Շիրինյան), Ս. Գրիգոր Լուսավորչի ծագումնաբանությանը (Մ. Եվադյան՝ Ֆրանսիա), Հռիփսիմյանց վկայաբանությանը (Զ. Տեր-Դավթյան), Հայ-բյուզանդական միջնադարյան բանավեճերում հիշվող հայալեզու փորձիներին (Զ. Նանիկ՝ Գերմանիա), «Առակաց գրքի» միջնադարյան մեկնություններին (Ս. Գրիգորյան), «Ակումիր» և «սպուդեք» բառերը Մաշտոցին վերագրվող սկզբնաղբյուրներում (Օ. Վարդապարյան), Հայոց գրային համակարգի վաղ միջնադարյան բնագիտական բացատրություններին (Գ. Պողոսյան), Գրի և գրքի հետ կապված հայոց ծեսերին (Ն. Պիչիկյան), Հայոց Գրերի Գյուպին երաժշտաբանական խնդիրների համաբերքստում դիտարկմանը (Ն. Ն. Սյունիսյան) թեմաներին:

Այս գիտաժողովը եկավ ոչ միայն ևս մեկ անգամ հավաստելու Մաշտոցյան գյուպի հայ ժողովրդի կյանքում խաղացած բացառիկ դերը, որպես հայոց աշխարհի երկրորդ լուսավորության քրիստոնեության ընդունումից հետո, այլև վեր հանելու և մարմանաշելու գիտաբանական այն հիմնախնդիրները, որոնք կան հինգերորդ դարի հայ դասական պատմագրության, Հայոց Այբուբենի և ընդհանրապես հայոց գրային համակարգի և վերջինիս անցած պատմական զարգացման բնագավառում:

ՎԱՐԴԱՆ ԴԵՎՐԻԿՅԱՆ